

הרב רא"ם הכהן

"העומר היה מתיר במדינה ושתי הלחם במקדש"י

ראשי פרקים.

1. המקור בתורה לאיסור "חדש" קודם מנחת העומר ומנחת שתי הלחם.
2. הסוגיה במנחות דף ס"ח ע"ב, וה"ספרי" בפרשת פינחס.
3. שיטת המיורח לרשב"א.
4. הקשלים בשיטת המיורח לרשב"א.
5. שיטת ה"שפת אמת".
6. שיטת הרמב"ם.
7. ישוב שיטת הרמב"ם על ידי חידוש בגדר איסור "לחם וקלי וכרמל לא תאכלו" במקדש.
8. מה מתיר את החדש? העומר או האיר המזרח - בזמן המקדש ובזמן הזה.

1. המקור בתורה לאיסור קודם מנחת העומר ומנחת שתי הלחם.

בספר ויקרא פרשת אמר (כ"ג, ט'-י"ז) התורה דנה במנחת העומר ובמנחת שתי הלחם:

"...וקצרתם את קצירה, והבאתם את עמר ראשית קצירכם אל הכהן... ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה עד הביאכם את קרבן אלהיכם... וספרתם לכם ממחרת השבת מיום הביאכם את עמר התנופה, שבע שבתות תמימת תהיינה. עד ממחרת השבת השביעת תספרו חמשים יום, והקרבתם מנחה חדשה לה' ממושבתיכם תביאו לחם תנופה שתיים שני עשרנים סלת תהיינה חמץ תאפינה, בכורים לה'... והניף הכהן אתם על לחם הבכרים תנופה לפני ה'..."

בפרשת משפטים (כ"ג, ט"ז) מתואר חג השבועות:

"וחג הקציר בכורי מעשיך אשר תזרע בשדה..."

1. הגרש"י ז"ל בספרו "המועדים בהלכה" סיכם את השיטות השונות בקיצור ובהירות יחרה.

ובדומה בפרשת כי תשא (ל"ד, כ"ב):
 "וחג שבעת תעשה לך בכורי קציר חטים..."
 וכן מתואר גם בפרשת פנחס (כ"ח, כ"ו):
 "וביום הבכורים בהקריבכם מנחה חדשה לה' בשבעתיכם..."

בפרשת אמור מצינו איסור מפורש של אכילה קודם לעומר: "ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה", בניגוד לזה לא מצינו איסור מפורש להביא מנחה מתבואה חדשה קודם למנחת שתי הלחם, ברם מצינו שמנחת שתי הלחם מוגדרת: "מנחה חדשה" ו"ביכורים", ובפרשת פנחס היום מוגדר "יום הביכורים". הגמ' במנחות דף ס"ח ע"ב אומרת שאם יקריבו מנחה מתבואה חדשה קודם לשתי הלחם: "אין שתי הלחם ביכורים". וכן מפורש גם בגמ' במנחות דף ה' ע"ב. במשנה במנחות נסחו בצורה ברורה את האיסור גם קודם לעומר וגם קודם לשתי הלחם, כמובא להלן.

2. הסוגיה במנחות דף ס"ח ע"ב, וה"ספרי" בפרשת פינחס.

שנינו במשנה במנחות דף ס"ח ע"ב:

"העומר היה מתיר במדינה ושתי הלחם במקדש. אין מביאין מנחות וביכורים ומנחת בהמה קודם לעומר, אם הביא - פסול. קודם לשתי הלחם לא יביא, אם הביא - כשר".

בגמ' על אתר ישנו דיון בין ר' טרפון ליהודה בן נחמיה בהקשר להבדלי הדינים בין קודם העומר ובין קודם לשתי הלחם המופיעים במשנה, וז"ל הגמ':

"יתיב ר' טרפון וקא קשיא ליה: מה בין קודם לעומר לקודם לשתי הלחם? אמר לפניו יהודה בר נחמיה: לא אם אמרת קודם לעומר שכן לא הותר מכללו אצל הדיוט, תאמר קודם לשתי הלחם שהותר מכללו אצל הדיוט. שתק ר' טרפון. צהבו פניו של רבי יהודה בן נחמיה. אמר לו רבי עקיבא: יהודה, צהבו פניך שהשבת את זקן, תמהני אם תאריך ימים. אמר רבי יהודה ברכי אלעאי: אותו הפרק פרס הפסח היה כשעליתי לעצרת, שאלתי אחריו - יהודה בן נחמיה היכן הוא, ואמרו לי: נפטר והלך לו. אמר רב נחמן בר יצחק: לדברי יהודה בן נחמיה - נסכים ביכורים שהקריבם קודם לעומר כשירין. פשיטא! מהו דתימא - התם הוא דהותר מכללו אצל הדיוט, אבל הכא דלא הותר מכללו - לא, קמ"ל כל שכן הכא דלא איתסר כלל".

- בחידושים המיוחסים לרשב"א על אתר הקשה חמש קושיות על הדיון בין ר' טרפון ליהודה בן נחמיה:
- א. "יש לתמוה מה היה דעת ר' טרפון שלא ראה תשובת תלמיד אחד, וכי לא היה יודע שזה הותר מכללו אצל הדיוט וזה לא הותר, ואם לא היה מחלק בזה אמאי שתק?
- ב. ועוד, מאי קאמר תלמודא לדברי ר' יהודה בן נחמיה נסכים בכורים שהקריבם קודם לעומר כשרים, מאי קאמר לדברי ר' יהודה, אפילו לדעת ר' טרפון אם אינם בכלל איסור חדש, שהרי יין אינו בכלל איסור חדש והיתר עומר, למה לא יביאו?
- ג. ועוד מדקאמר לדברי ר' יהודה משמע דר' טרפון פליג עליה, והלא ר' טרפון שתק לו?
- ד. ועוד דר' טרפון לא אמר דבר שנראה דעתו לחלוק אלא דהוה קשיא ליה ור' יהודה תרץ לו, ואין זה דעת בפני עצמו דלהוי שייך לומר לדברי ר' יהודה.
- ה. ועוד מאי קאמר התם הוא דהותר מכללו, וכי לא ידע אמאי דלא נאסר דיש לנו להתירה?"

בעקבות חמשת הקושיות מגיע המיוחס לרשב"א למסקנה שר' טרפון אכן חולק על יהודה בן נחמיה, ומבאר פירוש חדשני בשורש המחלוקת בין ר' טרפון ליהודה בן נחמיה. בגירסת ה"ספרי" לאותו דיון בין ר' טרפון ליהודה בן נחמיה מפורש שאכן ר' טרפון נחלק עליו, וז"ל ה"ספרי" בפרשת פנחס:

"מנחה חדשה לה' שתהא חדשה לכל המנחות, שלא תקדמנה מנחה אחרת. מיכן אמרו: אין מביאין מנחות וביכורים ומנחת בהמה קודם לעומר, ואם הביא - פסול. קודם לשתי הלחם לא יביא, ואם הביא - כשר. מה הפרש בין עומר לשתי הלחם? הקודם לעומר אסור לגבוה ואסור להדיוט לפיכך אם קרבו לא יעלו. הקודם לשתי הלחם אסור לגבוה ומותר להדיוט, לפיכך אם קרבו יעלו. ר' טרפון אומר: הואיל ועומר מתיר ושתי הלחם מתירות, אם למדתי למנחות הבאות קודם לעומר שהם פסולות אף מנחות הבאות קודם לשתי הלחם יהיו פסולות. אמר לו ר' יהודה בן נחמן: לא אם אמרת במנחות הבאות קודם לעומר שלא כשרו לא לגבוה ולא להדיוט, תאמר במנחות הבאות קודם לשתי הלחם שהם פסולות שאף על פי שלא הוכשרו לגבוה הוכשרו להדיוט...".

שלושה הבדלים יש בין ה"ספרי" לגמ' במנחות:

א. השאלה "מה הפרש בין עומר לשתי הלחם" אינה נשאלת על ידי ר' טרפון אלא על ידי ת"ק ב"ספרי".

ב. הפתרון של ר' יהודה בן נחמיה, למעשה מובא כבר בדברי הת"ק.

ג. ר' טרפון אינו שואל אלא קובע עובדה שגם קודם לשתי הלחם פסול, וממילא ישנה מחלוקת בין התנאים מה דין מנחה קודם לשתי הלחם. שיטתו מבוארת מפני שלדעתו גם שתי הלחם הם "מתיר", וממילא קודם לשתי הלחם ישנו איסור כמו קודם לעומר.

ר' טרפון ב"ספרי" חולק גם על המשנה שמחד הגדירה גם את שתי הלחם כ"מתיר", ומאידך חילקה בין קודם לעומר לקודם לשתי הלחם. תאור דברי ר' טרפון בגמ' במנחות מתייחס למשנה שכתבה במפורש שאכן ישנם הבדלי דינים בין קודם לעומר לקודם לשתי הלחם.

אם נקבל שגם ר' טרפון מודה להבדלי הדינים בין קודם לעומר לקודם לשתי הלחם, יש מקום לדון האם ובמה נחלקו ר' טרפון ור' יהודה בן נחמיה.

3. שיטת המיוחס לרשב"א.

בעקבות הקושיות שהובאו לעיל מבאר המיוחס לרשב"א:

"ונ"ל צורת הפי' כך דר' טרפון ודאי היה יודע זה שהשיב ר' יהודה אלא שלא היה דעת ר' טרפון שאיסור חדש לגבוה יהיה מכלל ומכח איסור הדיוט דמדקאמר רחמנא מנחה חדשה שתהא חדשה לכל המנחות, א"כ משמע הוא דדבר שנאסר בפני עצמו הוא שנאסר חדש לגבוה עד הקרבת שתי הלחם ולא מכלל איסור חדש של הדיוט הוא, ולכך נאמר לדעת ר' טרפון נאסר החדש לגבוה גם בדברים שאינם נאסרים להדיוט קודם העומר דהיינו במנחת נסכים ויין דחדש דקרבן גבוה משמע, ולכך היה ר' טרפון אומר דהואיל דאיסור גבוה איסור בפני עצמו הוא לאחר העומר כמו לפני העומר שלא מכח איסור הדיוט אין לחלק בו בדיעבד בין אם הביאו קודם העומר בין הביאו לאחד העומר קודם לשתי הלחם, ואין לומר דגם לדעת ר' טרפון היה ראוי להיות בו איסור קודם לעומר יותר מחמת איסור הדיוט משום דמאי דמתסר להדיוט מתסר לגבוה משום 'ממשקה בני ישראל', דז"א דמאחר שיש אסור לו משום גבוה בהוא לא שייך ביה מ'משקה' דלא שייך ביה איסור דמ'משקה ישראל' כי אם בדבר שנאסר להדיוט ולא נאסר לגבוה ולא בדבר שנאסר גם לגבוה שנאמר שנתוסף בו איסור משום 'ממשקה ישראל', ועוד דאפילו

נחליט שיהא נוסף בו איסור מ'משקה ישראל' מ"מ אין לחלק להתיר בדיעבד בין כמה שאין בו כי אם איסור אחד, בין שיש בו ב' איסורים, וע"כ היה תמה ר' טרפון.

ור' יהודה בן נחמיה השיבו דנוכל לומר דאין דעת הכתוב שיהיה חדש לגבוה איסור בפני עצמו שלא מכח איסור הדיוט אלא מכח איסור חדש שנאסר להדיוט קודם לעומר נאסר לגבוה גם לאחר העומר, שקודם העומר נאסר להדיוט ולגבוה באיסור אחד שנאסר לגבוה מכח האיסור שנאסר להדיוט ואחר העומר שעבר איסור הדיוט המשיך הכתוב עדיין איסור גבוה שהיה בו קודם לעומר מכח איסור הדיוט שיהיה אותו איסור עומר לגבוה עד הקרבת שתי הלחם, והילכך קאמר ר"י שיש לחלק בין הנקרב קודם לעומר לנקרב לאחר העומר דקודם העומר שלא הותר כללו של איסור כלל גם להדיוט אם הקריבו בדיעבד פסול, אבל לאחר העומר שהותר האיסור מכללו אעפ"י שעדיין נמשך הוא לגבוה מ"מ נגרע כחו של איסור מאחר שלקח היתר בקצת לגבי שלא יהיה חמור האיסור כמו מתחילה הילכך גם לגבוה אם הביא כשר. וניחא מאי דקאמר לדברי ר' יהודה בן נחמיה נסכים בכורים וכו', ונראה לדברי ר' טרפון לא נימא הכי משום דאיסור בפני עצמו כפי' ונאסר ג"כ לגבוה אבל לר' יהודה דאין האיסור כ"א מכח הדיוט לא נאסר לגבוה אלא מה שנאסר להדיוט, וקאמר פשיטא ומשני מהו דתימ' התם הוא דהותר מכללו להדיוט דמאי דהותר להדיוט לכתחילה נימא דהותר לגבוה בדיעבד, אבל בזה לא שייך למימר הותר וקמ"ל דמכח טעמא דנימא דאיסור דגבוה בא מכח הדיוט דשרי, משום דנימא דלא היה בו איסור לגבוה מעולם".

המיוחס לרשב"א מבאר לדעת ר' טרפון שהיקף האיסורים קודם לעומר במקדש כוללים יותר מהאיסור קודם לעומר במדינה מפני שעוסקים באיסור עצמאי למקדש, מנחת העומר אינה מתירה במקדש אלא במדינה וממילא הדין קודם לעומר ולאחר העומר צריכים להיות זהים שהרי הזמן הקובע הוא שתי הלחם, וכן ב"ספרי" כך מפורש, אולם בבבלי שקבלו את המשנה כדבר מוסכם, בה מבואר שישנו הבדל בין דין קודם העומר ולאחר העומר במקדש, ר' טרפון נשאר בתימה.

4. הקשיים בשיטת המיוחס לרשב"א.

המיוחס לרשב"א מחדש חידוש גדול שאיסור שנגרע כוחו בדיעבד כשר לגבוה, ודבריו צ"ע. גם אם נקבל את דבריו שנגרע כוחו של האיסור, עדיין לא ברור מדוע בדיעבד כשר, והרי לא מצינו דין בדיעבד

במישור הדאורייתא. ואין להשיב שהרי מצינו בקדשים שכל מקום ששנה הכתוב מעכב ואם לא שנה הכתוב לא מעכב, מפני שהכלל הזה נאמר רק במצוות עשה ולא בלאוין. כך מפורש בחידושי הריטב"א ביומא דף נ"ג ע"א ד"ה "חד למצוה"².

כמו"כ שיטת המיוחס לרשב"א קשה שלא חל איסור ההדיוט על איסור הגבוה מפני שאיסור "ממשקה ישראל" נאמר רק על דבר שאיסורו רק להדיוט ולא לגבוה, לכאורה דבריו צ"ע שהדי איסור חל על איסור באיסור כולל ובאיסור מוסיף, והרי איסור חדש הוא לאו והאיסור קודם העומר איננו לאו וממילא איסור חל על איסור מדין מוסיף, וכך איסור חדש כולל גם איסור במדינה וממילא איסור חדש קודם העומר חל מדין איסור כולל.

5. שיטת ה"שפת אמת".

המיוחס לרשב"א לא חילק בין אופי האיסור קודם העומר, לאיסור קודם שתי הלחם, אלא האם איסור קודם העומר במקדש הוא אותו איסור או איסור שונה, כאשר לדעת ר' טרפון האיסור במקדש שונה מהאיסור במדינה ורק שתי הלחם מתמודד עם איסור המקדש, ואילו לדעת ר' יהודה בן נחמיה האיסור הוא איסור אחד שמוחלש אחרי העומר, ההבדל בין קודם העומר לקודם שתי הלחם אינו באופי האיסור אלא ברמתו של האיסור.

ה"שפת אמת" נקט בדרך שישנו הבדל מהותי באופי האיסור בין קודם העומר לקודם שתי הלחם, וז"ל בסוגיה במנחות: "...והיה נ"ל דבאמת בשתי הלחם אין מפורש דאסור להקריב מקודם, ועיקר איסור דהקרבה קודם שתי הלחם הוא משום דצריך להיות שתי הלחם מנחה חדשה א"כ אין הפסול בהקרבה שהקדימו רק שנעשה חסרון במצות שתי הלחם. ואפשר נמי אם כבר הקריבו מקודם דקי"ל דכשר שוב רשאיין אפילו לכתחילה להביא עוד מנחות קודם לשתי הלחם כיון דשוב בלא"ה לא תהיה מנחה חדשה.

2. סברת הריטב"א היא שהסבר הכלל שצריך לשנות על מנת לעכב בקדשים, מפני שיכול להיות שמדובר בדין בגבול ולא דין בהגדרת הקרבן, וממילא בדיעבד אינו מעכב את הקרבן אף על פי שלא קיים את המצוה בגבול, אבל הסברא הזו לא שייכת באיסורים.

אבל בעומר יש איסור בפ"ע דכתיב: 'ולחם וקלי וקרמל לא תאכלו' וממילא להקרכה נמי מיפסל, ולכן אם הביא פסול דהפסול הוא בגוף הקרבן³.

שיטתו של ה"שפת אמת" מחלקת בין העומר שהוא "מתיר" לבין שתי הלחם שאיננו "מתיר", בשאלה זאת דן הגאון בעל "צפנת פענח" בספרו⁴. ויוצא שלפי דרכו של ה"שפת אמת" המשנה שנקטה בביטוי "מתיר" גם ביחס לשתי הלחם לא התייחסה לאופן ההיתר אלא שבפועל אחרי מנחת שתי הלחם מותר להביא מנחה חדשה, ברם אין למנחה גדר של מתיר.

ר' טרפון התקשה מפני שלדעתו גם שתי הלחם הם "מתיר", לאור זה אפשר להבין היטב את דעת ת"ק ב"ספרי" הנ"ל, שראה את החילוק בין העומר לשתי הלחם כתולדה מהגדרת "מנחה חדשה", וז"ל הספרי: "מנחה חדשה לה' שתהא חדשה לכל המנחות, שלא תקדמנה מנחה אחרת, מיכן אמרו: אין מביאין מנחות וביכורים ומנחת בהמה קודם לעומר, ואם הביא - פסול, קודם לשתי הלחם לא יביא, ואם הביא - כשר...".

אלא שלא ברור מדוע ר' טרפון ראה גם בשתי הלחם "מתיר". תוס' על אתר פותר את הקושי, ובתוך דבריו מבאר מדוע לדעת ר' טרפון האיסור קודם לשתי הלחם דומה לאיסור קודם העומר, וז"ל תוס': "...ונראה דר' טרפון נמי לא אישתמטתיה האי טעמא, אלא דקשיא ליה מה בין קודם לעומר לקודם שתי הלחם, ונילף קודם לשתי הלחם מקודם לעומר...".

6. שיטת הרמב"ם.

הרמב"ם בהלכות איסורי מזבח פ"ה הט' - י' מביא את דיני המקדש קודם העומר וקודם לשתי הלחם, וז"ל: "[ט'] אין מביאין מנחות ונסכים לא מן הטבל ולא מן החדש קודם לעומר... מפני שהיא מצוה הבאה בעבירה שהקב"ה שונאה ואם הביא לא נתקדשו להיותן ראויין לקרבן אבל נתקדשו להפסל ויהיו כקדשים שנפסלו.

3. ה"שפת אמת" בהמשך דבריו מחרץ: "עוד י"ל דהא בקדשים בעינו קרא לעכב ולכן קודם לעומר דאינא ב' איסורים קודם לעומר וקודם לשתי הלחם משו"ה פסול בדיעבד, אבל קודם שתי הלחם דאינא רק חד קרא אין לנו ראייה לעכב", עיין שם שהמשיך לפלפל בדרך זו, ברם לפי הריטב"א שהבאנו לעיל כל דבריו נדחים מפני שבאיסורים אין את הכלל של שנה הכתוב לעכב.

4. "...אך באמת כן דהנה בר"ה ז' ע"ב, ודף ט"ו ע"א, ופסחים דף ע"ז וחוסי' מנחות דף מ"ח ע"ב בד"ה "כבשי" משמע דשתי הלחם הוה מחיר לא משום שצריך שיהיו הם חדשים רק דהם מחירים. והנה במנחות דף ה' ע"ב נקט הטעם משרם דשתי הלחם נקראים בכורים לכן לא יביא קודם להם, וכן כתב רבינו בהלכות איסורי מזבח פרק ה' ה"י, ובגמ' דף פ"ג ע"ב נקט שם מטעם חדשה וכן שם דף פ"ד ע"ב. והנה באמת כ"כ בזה בח"ב שינוי מהמשנה במנחות דף ס"ח ע"ב דנקט שם גם גבי בכורים

[י'] כל המנחות אין מביאין אותן מן החדש קודם לשתי הלחם לכתחלה שהרי נאמר בהם בכורים לה' ואם הביא - כשר". מההלכה הזאת משמע שהרמב"ם חילק באופי האיסור, קודם לעומר ישנו איסור בדמיון לטבל ושאר איסורים שמופיעים בה"ט, קודם לשתי הלחם אין איסור עצמי אלא פגיעה בשתי הלחם, וכך הבין ברמב"ם גם הגאון בעל "צפנת פענח"⁴. אלא שלפי זה היקף האיסורים קודם לעומר מוגדר על ידי הלאו: "לחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה", ולא ברור מדוע הרמב"ם מביא גם "נסכים" שאינם כלולים בלאו של "לחם וקלי וכרמל". בפרק ז' מהלכות תמידין ומוספין הי"ז הרמב"ם מביא את אותה הלכה אלא שמוסיף גם ביכורים, וז"ל: "כבר ביארנו שאין מביאין מנחות ולא מנחת נסכים ולא ביכורים מן החדש קודם הבאת העומר, ואם הביא - פסול, ולא יביא קודם להבאת שתי הלחם, ואם הביא - כשר". ביכורים אינם כלולים בלאו של "לחם וקלי וכרמל". יש לציין שבפשט המשנה המובאת לעיל מפורש כדעת הרמב"ם שגם ביכורים קודם העומר פסול, ודברי הגמ' לדברי יהודה בן נחמיה אינם פשט המשנה, ומוכן מדוע הרמב"ם לא הכריע את דברי הגמ' לדעת ר' יהודה בן נחמיה העומדים נגד פשט המשנה.

ה"תוספות יו"ט" בפירושו למשנה פ"י מ"ו מנסה לברר את דין הביכורים והנסכים קודם לעומר: "'ואם הביא פסול' פי' הר"ב שלא הותר החדש מכללו אצל ההדיוט. וקשיא תינח חדש שנאסר ועדיין לא הותר, אבל בכורי פירות ונסכי יין דמעולם לא נאסרו אמאי אם הביא פסול ובגמ' יתיב ר' טרפון וקא קשיא ליה...אמר רב נחמן בר יצחק לדברי רבי יהודה בן נחמיה נסכים ביכורים (רש"י פי' יין שביכר ולי נראה דתיתי קאמר נסכים ובכורים, וכך משמע מלשון רש"י עצמו שאני מעתיק בסמוך) שהקריבם קודם לעומר כשרים דהא כ"ש הוא דהני לא אתסרו כלל, וכתב רש"י והא דקתני מתניתין ואם הביא פסול לאו אביכורים ופירות האילן קאי ע"כ. אבל הרמב"ם בפ"ז הלכות תמידין העתיק המשנה כלשונה וכך עוד ל' הרמב"ם בפ"ה בהלכות איסורי מזבח

קודם לשחי הלחם וכן לשון רבינו בהלכות תמידין ומוספין פ"ו, ובמשנה דבכורים פ"א, ובסוף פ"ד דחלה, וכן הוא בדברי רבנו בהלכות בכורים פ"ב ה"ו נקט קודם לעצרת. והנה באמת יהיה נ"מ לפי מה דפסקינן דאם הביא מן הישן כשר אם הביא שחי הלחם מן הישן או לא הביא כלל אם יכול להקריב מנחה חדשה...".

פסק בנסכים שאם הביא פסול... ושמעינך דלא ס"ל להא דרב נחמן בר יצחק. וקשיא אמאי והא מילתא בטעמא קאמר? לכך נראה בעיני דלענין הלכה לא קי"ל כיהודה בן נחמיה מדקשיא ליה לר' טרפון ואע"פ ששתק ר' טרפון לאו כהודאה היא והיכנו דדייק רב נחמן בר יצחק ואמר לדברי יהודה בן נחמיה לומר ליה ולא סבירא לך אלא כדקשיא לר' טרפון ולא מסקינך טעמא. ואף על גב דהתוס' כתבו דאף ר"ט לא אשתמטיה הך טעמא. דהא כתוב ממשקה ישראל (מן המותר לישראל ומשום הכי לא השיבו יהודה בן נחמיה קודם לעומר אסור משום דבעינך ממשקה ישראל) אלא דקשיא ליה ונילף קודם לשתי הלחם מקודם לעומר ומהדר ליה לא אם אמרת וכו' ע"כ ולפי זה אף לר"ט טעמא משום דמותר לישראל וא"כ לדידיה נמי ואם הביא פסול לא קאי אלא אחדש. יש לומר דר"ט ודאי לא אשתמיטתי מלומר טעמא דמשקה ישראל מן המותר לישראל. אבל מכיון דקשיא ליה ונילף לשתי הלחם כו'. ולא ס"ל לא אם אמרת כו' אף טעמא דמשקה ישראל אזלה ליה וכולה מתניתין קא קשיא ליה. ולית ליה בה טעמא ומש"ה לרבי טרפון אין לחלק באם הביא בין חדש לביכורים ונסכים אלא מתניתין כדקתני. דהא לית ליה טעמא דנוכל לחלק בכך, ואע"ג דמתניתין קאי בקושיא אפ"ה אין לדחותה מהלכה מכח קושיא דהא רבי סתמה אע"ג דלר"ט קשיא ליה".

שיטת הרמב"ם לכאורה עדיין קשה.

- א. התויו"ט נשאר בקושיא אלא שלא נדחית שיטת ר' טרפון מהלכה.
- ב. שיטת ה"שפת אמת" לא פותרת את הבעיה משום שלרמב"ם היקף האיסורים במקדש מעבר ללאו של "לחם וקלי וקרמל לא תאכלו", והסבר ה"שפת אמת" מבאר רק את דעת ר' יהודה בן נחמיה.
- ג. שיטת המיוחס לרשב"א אינה מתקבלת ברמב"ם מפני שברמב"ם מפורש שהאיסור קודם העומר איננו דוקא איסור למקדש אלא איסור כמו טבל, וגם אם נקבל את שיטת המיוחס לרשב"א עדיין אין ישוב לקושיא ר' טרפון.

7. ישוב שיטת הרמב"ם על ידי חידוש בגדר איסור "לחם וקלי וקרמל לא תאכלו" במקדש.

נלענ"ד לישיב את הקושי בשיטת הרמב"ם, על ידי הגדרת הלאו "לחם וקלי וקרמל לא תאכלו" בהיקף שונה במקדש ובהיקף שונה במדינה. הלחם של האדם קודם החטא היה פירות האילן, כפי שנאמר (בראשית

א', כ"ט): "ויאמר אלהים הנה נתתי לכם את כל עשב זרע זרע אשר על פני כל הארץ ואת כל העץ אשר בו פרי עץ זרע זרע לכם יהיה לאכלה", וכן בהמשך (ב', ט"ז): "מכל עץ הגן אכל תאכל", ורק בעקבות החטא נאמר לאדם (ג', י"ח-י"ט): "וקץ ודרדר תצמיח לך, ואכלת את עשב השדה. בזעת אפיד תאכל לחם...". הגמ' בפסחים דף קי"ח ע"א מתארת את העונש של "ואכלת את עשב השדה", וז"ל הגמ': "א"ר יהושע בן לוי: בשעה שאמר הקב"ה לאדם: 'וקץ ודרדר תצמיח לך' זלגו עיניו דמעות. אמר לפניו: רבש"ע, אני וחמורי נאכל באבוס אחד? כיון שאמר לו: 'בזעת אפך תאכל לחם' - נתקררה דעתו"⁵.

הלאו "לחם וקלי וקרמל לא תאכלו" זהה במקדש ובמדינה, אלא שהגדרת הלחם במקדש הוא הלחם של קודם החטא, והגדרת הלחם של המדינה הוא הלחם שלאחר החטא. לחם המקדש כולל את פירות האילן, וממילא מוכן היטב מדוע גם נסכים ובכורים פסולים קודם העומר. לא בגלל האיסור קודם לשתי הלחם שאינו איסור עצמאי, אלא בגלל איסור קודם העומר המתפרש במקדש גם על פירות האילן.

ראיה לזה יש בגמ' בראש השנה דף ט"ז ע"א: "ומפני מה אמרה תורה הביאו שתי הלחם בעצרת? מפני שעצרת זמן פירות האילן הוא. אמר הקב"ה: הביאו לפני שתי הלחם בעצרת כדי שיתברכו לכם פירות האילן". מבאר רש"י על אתר: "...ואני שמעתי דר' יהודה לטעמיה, דהא אזלא כמאן דאמר בסנהדרין (ע' ע"ב) עץ שאכל אדם הראשון חטה היתה".

המקדש מסמל עולם של קודם החטא, כפי שהרחבתי בשיעור על "הארון והמקדש" (עיין בנספח), ולכן במקום המקדש איסור חדש מוגדר כ"לחם" של עולם קודם החטא.

8. מה מתיר את החדש? העומר או האיר המזרח בזמן המקדש ובזמן הזה

במשנה במנחות דף ס"ח ע"א שנינו:

"משקרב העומר, הותר החדש מיד. והרחוקים מותרין מחצות היום ולהלן. משחרב בית המקדש, התקין רבן יוחנן בן זכאי, שיהא יום הנף כולו אסור. אמר רבי יהודה: והלא מן התורה הוא אסור? שנאמר (ויקרא כ"ג, י"ד): 'עד עצם היום הזה'..."

5. ועיין עוד באבות דר"נ סופ"א, ובמדרש רבה על אחר פ' כ' מקורות מקבילים.

בגמ' בכמה מקומות⁶ מצינו מחלוקת בין האמודאים האם העומר מתיר בזמן המקדש או שהאיר המזרח מתיר, וז"ל הגמ' במנחות: "רב ושמואל דאמרי תרוייהו בזמן שבית המקדש קיים - עומר מתיר, בזמן שאין בית המקדש קיים - האיר מזרח מתיר. מאי טעמא? תרי קראי כתיבי, כתיב: 'עד הביאכם', וכתיב: 'עד עצם היום הזה' - הא כיצד? כאן בזמן שבית המקדש קיים, כאן בזמן שאין בית המקדש קיים. ר' יוחנן וריש לקיש דאמרי תרוייהו: אפילו בזמן שבית המקדש קיים - האיר מזרח מתיר. והכתיב 'עד הביאכם?' למצוה (רש"י: "ומשני למצוה. מצוה להמתין עד שיקרב העומר אבל בלאו לא עבר"). משקרב העומר הותר החדש מיד? למצוה. העומר היה מתיר במדינה ושתי הלחם במקדש? למצוה. משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהא יום הנף כולו אסור. מאי טעמא? מהרה יבנה המקדש ויאמרו אשתקד מי לא אכלנו בהאיר מזרח, השתא נמי ניכול, ולא ידעי דאשתקד לא הוה עומר האיר מזרח מתיר והשתא דאיכא עומר עומר מתיר. ואי סלקא דעתך למצוה, משום מצוה ליקום וליגזור? אמר רב נחמן בר יצחק: רבן יוחנן בן זכאי בשיטת ר' יהודה אמרה, דאמר: מן התורה אסור, שנאמר: 'עד עצם היום הזה' - עד עיצומו של יום, וקסבר עד ועד בכלל...".

תוס' על אתר באר מה היא המצוה שבגללה צריך להמתין עד הקרבת העומר, וז"ל תוס': "משמע דאיכא עשה דאורייתא אלא דליכא לאו". לפי הנ"ל קודם העומר ישנו לאו של "לחם וקלי וכרמל לא תאכלו", ואילו קודם לשתי הלחם אין לאו אלא רק עשה על מנת לא לפגוע במנחת שתי הלחם שצריכה להיות "ביכורים". ואם כן אפשר לבאר לדעת ר' יוחנן ור"ל שגם קודם לעומר אין לאו אלא עשה על מנת שמנחת העומר תהיה "ראשית קצירכם", והלאו לא נאמר אלא על קודם שהאיר המזרח. לאור הסבר ר' יוחנן ור"ל מובנת היטב המשנה בדף ס"ח ע"ב: "העומר היה מתיר במדינה ושתי הלחם במקדש": לכאורה לפי הסבר ה"שפת אמת", ישנו חוסר התאמה בין העומר לשתי הלחם, שהרי שתי הלחם אינו בכחינת "מתיר" בניגוד לעומר. אולם לפי הסברנו בדעת ר' יוחנן ור"ל גם העומר אינו "מתיר" במוכח שיוצר חלות על החפצא,

6. מנחות שס, ובדף ה', סוכה דף מ"א ע"א, ובירושלמי ריש חלה.

אלא מאפשר הפקעת העשה של "ראשית קצירכם" בדיוק כמו ששתי הלחם אינם בבחינת "מתיר" היוצר חלות על החפצא, אלא מסיר את העשה של "מנחה חדשה" כנ"ל, ויוצא שישנה התאמה בין קודם לעומר לקודם לשתי הלחם.

אלא שהסיפא של המשנה הפוסלת מנחה הבאה קודם לעומר תמוה, שהרי אחרי שהאיר המזרח אין לאו והדין צריך להיות כמו קודם שתי הלחם. ואכן בגמ' במנחות בדף ה' ע"ב מפורש שמקור דברי ר"ל הוא מדין מנחה הבאה קודם העומר אחרי שהאיר המזרח שכשרה, וכן מופיע גם בירושלמי בריש חלה.

נספח:

הדמיון בין דגת גילוי שכינה במשכן לגן עדן.

בגן עדן מצינו ביטויים של גילוי שכינה בתחתונים במדרגה גבוהה. בגן עדן ובמשכן מצינו כיוונים הפוכים בהתמודדות האדם עם השכינה. במשכן "כבוד ה' מלא את המשכן" והקב"ה קורא למשה רבינו להכנס לכבוד ה', על אף הקושי להמצא עם נוכחות שכינה. בניגוד לזה בגן עדן לאחר החטא הקב"ה מגרש את אדם וחוה מגן עדן. נראה לומר שהמשכן הוא בבחינת גן עדן שלפני החטא.

ניתן למצוא כמה ביטויים לדמיון בין גן עדן לבין המשכן: אחרי החטא וגירוש האדם מגן עדן נאמר בתורה¹⁷: "וישכן מקדם לגן עדן את הכרובים ואת להט החרב המתהפכת לשמור את דרך עץ החיים" - שני דמיונות למשכן, האחד כרובים והשני הביטוי "וישכן" מלשון "משכן". בפסיקתא רבתי¹⁸ הרחיבו את הדיבור בהשוואה בין גן עדן למשכן, וז"ל: "'וכבוד ה' מלא את המשכן', 'ויהי ביום כלות משה וכו', רשב"י אומר: מאי 'ויהי'? דבר שהיה ופסק וחזר להיות כמו שהיה, שכן אתה מוצא מתחלת ברייתו של עולם היתה שכינה בתחתונים, כמו שכתוב²²: 'וישמעו את קול ה' מתהלך בגן', חטא אדם הראשון - נסתלקה השכינה לרקיע הראשון. עמד קין והרג לאחיו - נסתלקה

17. פרק ט' פסוק ו'. 18. פרק ט' פסוק כ"ג. 19. דף ב'. 20. פרק ג' פסוק כ"ד.

21. פ"ה ז'. 22. בראשית פרק ג' פסוק ח'.

לרקיע השני. עמדו דור אנוש וחטאו 'אז הוחל לקרא בשם ה' 23 -
 ונסתלקה לרקיע השלישי. עמדו דור המבול וחטאו, כמה שכתוב 24:
 'וירא ה' כי רבה רעת האדם' - ונסתלקה השכינה לרקיע [הרביעי]. חטא
 דור הפלגה - נסתלקה השכינה לרקיע [החמישי]. עמדו הסדומים -
 ונסתלקה לששי, שהיו חוטאים 'ואנשי סדום רעים וחטאים' 25. באו
 פלשתים וחטאו, 'וישלח אבימלך מלך גרר ויקח את שרה' 26 -
 ונסתלקה לשביעי, בא אברהם וסיגל מעשים טובים - וירדה השכינה מן
 הרקיע השביעי לששי. בא יצחק ופשט צוורו על גבי המזבח - וירדה
 מן השישי לחמישי, בא יעקב ונטע אהל תורה כמו שכתוב 27: 'ויעקב
 איש תם יושב אהלים' - וירדה השכינה מחמישי לרביעי. בא לוי -
 והורידה מרביעי לשלישי. בא קהת - והורידה משלישי לשני, בא עמרם
 - והורידה לראשון, אשריהם הצדיקים שהם משכינים השכינה בארץ, שכן
 כתיב 28: 'כי ישרים ישכנו ארץ', בא משה - והורידה למטה, כמה
 שכתוב: 'וכבוד ה' מלא את המשכן' (יש להעיר שכתורת הספירות
 ספירת החד של אברהם אבינו הספירה השביעית מלמטה, וספירת הגבורה
 של יצחק השישית, וספירת התפארת של יעקב החמישית, ואכמ"ל).

(יש להעיר שבב"ר פי"ט ז' מופיע מדרש דומה ושם לא מופיע אצל
 משה הפסוק: "וכבוד ה' מלא את המשכן". ר' צדוק הכהן ב"פרי צדיק"
 פרשת ויקהל ב' מבאר את המדרש גם ללא משכן במתן תורה, והמדרש
 שלנו העוסק במשכן הוא רק לאחר החטא. מתן תורה החזיר את מחנה עם
 ישראל כולו למדרגה של עולם קודם החטא.)

ובדומה מצינו בתנחומא ישן 29, מדרש המדמה את השכינה
 בתחתונים בגן עדן למשכן, וז"ל: "'ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם',
 אמר ר' שמואל בר אבא: נתאוו הקב"ה כשם שיש לו דירה למעלה כך יהא
 לו דירה למטה, שכן הוא אומר לאדם הראשון: אם זכית, כשם שאני מלך
 על העליונים, כך אני עושה אותך מלך על התחתונים וכו', והוא לא
 עשה כן אלא כיון שחטא אדם סילק שכינתו ממנו, וכיון

שעמדו ישראל אמר להם הקב"ה: לא יצאתם ממצרים אלא על מנת
 שתעשו לי משכן ואשרה שכינתי ביניכם, שנאמר: 'ועשו לי מקדש
 ושכנתי בתוכם'."

21. פ"ה ז'. 22. בראשית פרק ג' פסוק ח'. 23. שם פרק ד' פסוק כ"ו. 24. שם פרק ו'
 פסוק ה'. 25. שם פרק י"ג פסוק י"ג. 26. שם פרק כ' פסוק ב'. 27. שם פרק כ"ה פסוק
 כ"ז. 28. משלי פרק ב' פסוק כ"א. 29. בחקתי ס"ה.

בפרשת שילוח טמאים מן המחנה, בפרשת נשא, מצינו ביטוי הלכתי שמוכן היטב אם רואים את מחנה שכינה כגן עדן קודם החטא בו היו החיים נצחיים.

בתורה נאמר: "צו את בני ישראל וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב, וכל טמא לנפש. מזכר עד נקבה תשלחו אל מחוץ למחנה תשלחום, ולא יטמאו את מחניהם אשר אני שכן בתוכם." רש"י על אתר על פי הגמ' בפסחים מחלק בין דיני צרוע, זב, וטמא מת, וז"ל: "וישלחו מן המחנה, שלש מחנות היו שם בשעת חניתן, תוך הקלעים היא מחנה שכינה, חניית הלויים סביב כמו שמפורש בפרשת במדבר סיני היא מחנה לוויה, ומשם ועד סוף מחנה הדגלים לכל ארבע הרוחות היא מחנה ישראל. הצרוע נשתלח חוץ לכולן, הזב מותר במחנה ישראל ומשולח מן השתים, וטמא לנפש מותר אף בשל לוויה ואינו משולח אלא משל שכינה, וכל זה דרשו רבותינו מן המקראות במסכת פסחים".

לכאורה הדינים הנ"ל הפוכים מן ההגיון הפשוט, מפני שטמא מת החמור מכולן בדרגת טומאתו קל בדיני שילוח המחנות ממצורע וזב הפחותים בדרגת טומאתם.

ר' צדוק הכהן ב"פרי צדיק" על אתר מסביד ופותר את הקושי בדיני שילוח טמאים מן המחנה, וז"ל: "ואח"כ כתיב פ' שילוח טמאים שמצורע משתלח חוץ לג' מחנות שזה כנגד הקנאה והכעס שאין לו חלק כלל בישראל, והזב שהוא כנגד קליפת התאווה משתלח חוץ למחנה לוויה דמי שהוא פנוי לתורה ועבודה כמו הלויים בכלל יש בו כח לתבל היצר של תאוה" (כמו"ש קידושין ל' ע"ב), וטמא מת משתלח חוץ למחנה שכינה שהוא התורה בעצמה אילנא דחיי ומי שהוא אחוז בד"ת שנבלע בגופו אינו מת כמו"ש יעקב אבינו לא מת (תענית ה' ע"ב)...". לפי דרכנו דבריו של ר' צדוק מובנים להפליא מפני שמחנה שכינה במהותו מבטא מציאות קמאית מעין גן עדן קודם החטא ובו לא שייך מות שנגזר בעטיו של נחש.

אף דינו של כהן גדול, שאסור להטמא אף לקרוביו, מתבאר לפי דרכנו שמשכן מבטא את המצב קודם החטא - הכהן הגדול הוא היחיד, שרשאי להכנס לקודש הקדשים, על הכהן נאמר בפרשת אמור (פרק כ"א,

*. כדאי להוסיף את דברי הרמב"ם בסוף הלכות איסורי ביאה: "וכן ינהוג להתרחק מן השחוק ומן השכרות ומדברי עגבים שאלו גורמין גדולים והם מעלות של עריות. ולא ישב בלא אשה שמנהג זה גורם לטהרה יתירה. גדולה מכל זאת אמרו יפנה עצמו ומחשבתו לדברי תורה וירחיב דעתו בחכמה שאין מחשבת עריות מתגברת אלא בלב פנוי מן החכמה. ובחכמה הוא אומר: 'אילת אהבים ויעלת חן דדיה ירווך בכל עת באהבתה חשגה תמיד'".

י"א): "ועל כל נפשות מת לא יבא לאביו ולאמו לא יטמא. ומן המקדש לא יצא ולא יחלל את מקדש אלהיו כי נזר שמן משחת אלהיו עליו אני ה'", טומאת מת נגזרה בעטיו של נחש, ומכיון שבמשכן ישנו ביטוי של מציאות קודם החטא נאסר לכהן הגדול להטמא למתים ואפילו לאביו ולאמו. נלענ"ד להעלות השערה שגם הדין שנאמר בכהן גדול: "והוא אשה בבתוליה יקח" מביע את הדמיון לאדם שניתנה לו חוה עם יצירתה. הרב קוק באורות הקודש ח"ב מ' תאר את התעלות הכהנים מהמות, וז"ל:

"המות הוא חזיון שוא, טומאתו היא שקרו, מה שבני אדם קוראים מות הרי הוא רק תגבורת החיים ותעצומתם. ומתוך השקיעה הטהומית בקטנות, אשר יצר לב האדם השקיע אותו בה, הרי הוא מצייר את תגבורת החיים הזאת בצורה מדאיבה וחשוכה, שהוא קוראה מות. מתעללים הם הכהנים בקדושתם מהקשבה שקרית זו, שאי אפשר להמלט ממנה כל זמן שהמשל הכזבי כל כך שולט בעולם, כי אם בהעברת העינים מהמחזה המביא את רשמי ההטעאה הללו אל הנפש, על כל נפשות מת לא יבא, לנפש לא יטמא בעמיו".

בהמשך אדון באופן שבו המשכן עם ארון העדות מבטא את המצב קודם החטא בגן עדן.